

CES

CENTRUM EKONOMICKÝCH STUDIÍ VŠEM

24

ISSN 1801-1578 (elektronická verze)

vydání 24 / ročník 2007 / 31. 12. 2007

ISSN 1801-6871 (tištěná verze)

Bulletin CES VŠEM

V TOMTO VYDÁNÍ

Partnerství na trhu práce

Příspěvek se zabývá vývojem partnerství na trhu práce do dnešní podoby, hodnotí jejich význam pro zúčastněné aktéry, mechanismus fungování a zkušenosti s působením ve vybraných zemích.

M. Beneš, A. Kadeřábková (strana 1)

Nominální konvergence a její vliv na měnový kurz

Příspěvek se věnuje dopadům procesu nominální konvergence na vývoj měnového kurzu v transformujících se zemích. Použitý model vychází z poznatku, že cenová úroveň je významnou proměnnou pro vývoj měnového kurzu.

V. Žďárek (strana 6)

Ekonomický výhled zemí OECD

Příspěvek uvádí hlavní závěry z publikace OECD Economic Outlook. Pozornost je věnována očekávanému zpomalení dynamiky ekonomického růstu v hlavních centrech světové ekonomiky.

M. Hájek (strana 11)

Partnerství na trhu práce

V posledních dvou desetiletích se rozvíjejí různé typy partnerství, která vznikají na rozličných geografických úrovních a s poměrně pestrým posláním. Vždy však spojují aktéry z různých institucionálních sektorů, kteří jsou zainteresováni na řešení společného problému. Motivací vzniku partnerství je přesvědčení, že pracovat společně je efektivnější než pracovat izolovaně. Partnerství jsou podle definice OECD (2004) především alternativním nástrojem správy (governance), tedy jedním ze způsobů, jak společnost kolektivně řeší své problémy a dosahuje vytyčených cílů. Formální či neformální spojení různých stakeholderů umožňuje zlepšit kvalitu správy díky společné tvorbě programů a jejich následné společné realizaci. Partnerství jako jeden z relativně nových nástrojů řešení problémů na trhu práce není zatím příliš rozšířené ve formě standardizovaného přístupu. Představuje spíše jakýsi alternativní nástroj, o jehož významnějším využití se v mnoha zemích teprve uvažuje.

Význam partnerství na trhu práce

Výraznější rozvoj partnerství jako alternativního nástroje (regionální nebo lokální) správy se datuje do 80. let 20. století. Partnerství vznikala především jako reakce na specifické problémy, se kterými se musely potýkat některé regiony. Šlo zpravidla o oblasti procházející výraznými strukturálními změnami doprovázenými vysokou a přetrvávající nezaměstnaností. Výrazné strukturální nerovnováhy na regionálním trhu práce (ve spojení s úpadkem často jednostranně rozvinuté regionální ekonomiky) provázely i období následného makroekonomického oživení a **meziregionální rozdíly** se v řadě zemí zvyšují. Proces decentralizace veřejné správy, ke kterému souběžně docházelo, a rozvoj občanských iniciativ znásobily potřebu řešit tyto problémy na lokální úrovni.

Využití standardních plošných hospodářsko-politických nástrojů či podpůrných programů se ukázalo jako nedostatečné, resp. neúčinné při řešení nejpálčivějších problémů. Jejich specifická a výrazná regionální rozměry vyžadovaly přístupy, které by přesněji odpovídaly danému kontextu. Potřeba správné analýzy existující situace byla **prvním impulsem** ke vzniku partnerství. Vzájemná shoda klíčových stakeholderů na identifikaci příčin problémů je nutnou podmínkou pro vytvoření vhodných nástrojů řešení a pro jejich správnou aplikaci a následné hodnocení.

Původní záběr partnerství, který spočíval v řešení **strukturálních problémů** postižených regionů, se postupem času rozšiřoval. Tradiční zaměření se na fungování trhu práce je sice nadále výrazné, avšak spíše než důraz na řešení jeho akutních problémů se projevuje snaha o jeho dlouhodobé ovlivňování prostřednictvím působení na nabídkovou i poptávkovou stranu. Kromě trhu práce jsou dnes partnerství vytvářena také za účelem sledování dalších hospodářsko-politických cílů. Jsou jimi zejména otázky trvale udržitelného rozvoje, resp. kvality života v širším chápání. Partnerství jsou také využívána k formulaci celkových rozvojových cílů příslušných oblastí a podílejí se tedy na komplexní tvorbě politiky.

Partnerství dnes představují poměrně pestrou skupinu rozličných **skupin aktérů**, jejichž vznik bývá stimulován buď shora (vznikají tedy cestou top-down) nebo jsou utvářeny postupným spojováním jednotlivých relevantních subjektů (bottom-up). Způsob vzniku do značné míry

předurčuje i pozdější fungování partnerství. Konkrétní **složení partnerství** se pochopitelně liší podle jeho typu. Geografický záběr sahá od místní úrovně přes subregionální, regionální až po národní úroveň. Rozdílné jsou také další charakteristiky, jako je struktura a správa partnerství, v neposlední řadě způsob financování.

Na trhu práce jsou dnes partnerství tvořena velmi širokým **spektrům členů**. Základ tvoří subjekty tradiční tripartity, tedy zástupci zaměstnanců, zaměstnavatelů a veřejné správy. K nim se však připojují i zástupci dalších subjektů, jako jsou školy (resp. v širším významu vzdělávací, školicí nebo rekvalifikační centra), finanční instituce, personální agentury, neziskové a nevládní organizace, profesní organizace, občanská sdružení. Rozšíření původní tripartity umožňuje zastoupení subjektů s rostoucím významem na lokálních trzích práce. Jde zejména o skupiny, které jsou ohrožené větší pravděpodobností nezaměstnanosti, tedy o absolventy škol, starší osoby, menšiny nebo osoby se změněnou pracovní schopností.

Dalším důvodem rozšiřování spektra subjektů v partnerství jsou **strukturální změny**, v jejichž důsledku tripartity reprezentují stále menší část nabídky a poptávky na trhu práce. Příčinou je rostoucí trend využití jiných právních forem spolupráce mezi firmami a pracovníky, než je tradiční zaměstnanecký poměr. Klesá také členská základna odborů, stejně jako různých sdružení zaměstnavatelů, což je způsobeno větším významem malých a středních firem v nových odvětvích zpracovatelského průmyslu nebo služeb. Problémem tripartit na nižších úrovních je navíc častá silná centralizace fungování jednotlivých sociálních partnerů, což se promítá do jejich nižší citlivosti vůči místně specifickým podmínkám.

Rozšíření spektra členů partnerství souvisí také se změnou jejich **hlavního cíle** v průběhu hospodářského cyklu, resp. fází dlouhodobého regionálního rozvoje. Zatímco v případě výrazných strukturálních transformací a ekonomického poklesu je klíčovým problémem (celkově) vysoká míra nezaměstnanosti, v obdobích ekonomického vzestupu se do centra zájmu dostává především zajištění dostatečné nabídky pracovních sil (jejichž nedostatek může působit jako překážka dalšího rozvoje regionu) a řešení problémů dlouhodobě nezaměstnaných. Klesající nezaměstnanost navíc často vede ke snížení rozsahu **finančních zdrojů** vynakládaných na aktivní politiky trhu práce. Rostoucí tlak na jejich efektivnost vyžaduje dobrou znalost lokálních problémů a specifík, k čemuž mohou partnerství účinně přispět.

Právě návrat dlouhodobě nezaměstnaných na trh práce představuje možnost pokrytí rostoucí poptávky. Vyžaduje však výraznější kvalitativní změny ve struktuře nabídky (strukturální přizpůsobení). Proto je zastoupení představitelů vzdělávací sféry nebo menšin v partnerstvích velmi důležité. Soulad **nabídky a poptávky na trhu práce** jako dlouhodobý cíl vyžaduje také dlouhodobě konzistentní politiku, ke které může napomoci právě fungující partnerství na trhu práce, v jehož rámci mohou zúčastnění sladit své budoucí kroky.

Současná situace v **České republice**, kde dochází k poklesu obecné míry nezaměstnanosti na již poměrně příznivé hodnoty, může v souhrnu oslabovat tlak na vznik regionálních partnerství na trhu práce. Na druhé straně přetrvávající vysoká míra nezaměstnanosti pro-

blémových skupin, zejména v některých oblastech, spolu se stále častěji se objevujícím nedostatkem pracovních sil v určitých profesích motivují k rozvoji partnerství. K většímu zájmu místních autorit o řešení těchto problémů přispívá také decentralizace části sociální agendy a tím i přesun odpovědnosti za dlouhodobě nezaměstnané. Nedostatek pracovních sil, který blokuje ekonomický rozvoj, vede ke snahám o podporu souladu poptávky a nabídky na lokálním trhu práce. Decentralizace ve vzdělávání poskytla zejména regionům příslušné pravomoci, díky nimž mohou působit na tvorbu nabídky pracovních sil.

Význam partnerství na trhu práce dříve spočíval v **přizpůsobování** již existujících politik místním potřebám. S tím byl spojen vznik prvních forem partnerství. S rozšiřováním jejich záběru se mění i formy jejich působení, kdy rostoucí význam má zejména tvorba (dlouhodobých) strategií a nástrojů jejich naplňování. Významný přínos partnerství je tak dnes dosahován zejména prostřednictvím (OECD LEED, 2006):

- propojení různorodých lokálních subjektů a jednotlivých oblastí politiky,
- uplatnění širších perspektiv do řešení vícerozměrných problémů,
- zlepšení vertikální komunikace mezi tvůrci politiky z různých úrovní správy,
- podpory lepšího přizpůsobení politik místním potřebám a příležitostem,
- identifikace potenciálních konfliktů a synergií mezi různými politikami,
- vytvoření vůdcovství, vzájemné důvěry a dohody na prioritách,
- zahrnutí zájmu místní komunity a soukromého sektoru do strategického plánování,
- sdílení postupů nejlepší praxe, ale i znalostí nefunkčních praktických zkušeností.

Účast jednotlivých členů partnerství musí být motivována **vlastním prospěchem**, který jim přináší podíl na chodu partnerství v relaci k vynaloženým nákladům. V průměru je tato bilance v zemích OECD velmi příznivá. Například náklady na fungování partnerství představují zhruba 3 % celkových nákladů vynaložených na aktivní politiky trhu práce. Přínos pro veřejné orgány zodpovědné za politiky trhu práce zahrnuje efektivnější využití příslušných hospodářsko-politických nástrojů. Veřejné programy zaměřené na řešení cílů sociálního začlenění a ekonomického rozvoje se díky partnerství dostávají do širšího povědomí. Cílové subjekty jsou lépe informovány o možnostech využití těchto programů.

Účinnost souvisejících nástrojů se zvyšuje, protože zohledňují místně **specifické podmínky**. Prostřednictvím partnerství dochází k přizpůsobení politik podle klíčových priorit pro dané oblasti. Další výhodou je možnost kombinace různých nástrojů, které jsou sladěny díky konzultacím v rámci partnerství. Odstraňuje se tím rozptýlenost přístupů (obvykle přenášená již z centrální úrovně), kterou způsobuje rozdílnost odpovědných orgánů a absence či nefunkčnost jejich vzájemných vztahů.

Pro místní a regionální orgány představují partnerství na trhu práce, která zahrnují veškeré jeho klíčové aktéry, prostředek k dosažení **širších rozvojových cílů**. Vyvážený vývoj na trhu práce působí příznivě na ekonomický i sociální rozvoj regionu. Dostupnost požadovaných kvalifikací umožňuje pružnou realizaci podnikatelských strategií, které přitahují navazující aktivity. Oproti tomu dlou-

hodobé strukturální nerovnováhy na regionálním trhu práce vyvolávají začarovaný kruh nedostatečné nabídky specifických kvalifikací, které jsou nutné pro přítomnost určitých ekonomických subjektů a tím i pro rozvoj celé oblasti. Související sociální a ekonomické problémy dále snižují atraktivitu regionu a podněcují únik nejkvalitnějšího lidského kapitálu.

Fungující partnerství na trhu práce jsou přínosem i pro **centrální orgány**, a to nejen díky efektivnějšímu využití finančních zdrojů na související politiky. Jejich přesnější zacílení na problémy, které jsou na nižších úrovních vnímány jako nejpálčivější, zlepšuje vertikální spolupráci napříč veřejnou správou. Vyvážený regionální rozvoj příznivě ovlivňuje rozvoj celé národní ekonomiky. To samé platí pro vzájemnou komunikaci hlavních sociálních partnerů, jejichž zájmy jsou vyvažovány na místní či regionální úrovni a nemusejí se tak přenášet na národní úroveň. Otázky trhu práce navíc úzce souvisejí s politikami v blízkých oblastech. Například podpora podnikání prostřednictvím zlepšování podnikatelského prostředí, rozvoj malých a středních firem, ale také inovační politika jsou spojeny se vzájemnými vazbami klíčových aktérů, kteří jsou členy partnerství na trhu práce.

Občané získávají účastí na partnerství možnost podílet se na tvorbě a realizaci politik, které se jich bezprostředně dotýkají. **Zástupci zaměstnanců** mají podobně jako na tripartitě možnost jednat se zaměstnavateli a zástupci veřejné správy o aktuální situaci a výhledech na trhu práce. Díky zastoupení dalších subjektů však mohou mít tyto konzultace mnohem hmatatelnější přínosy. Například jimi iniciovaná nabídka vzdělávacích aktivit bezprostředně reaguje na vývojové trendy na lokálním trhu práce. Velkou výhodou je **zastoupení občanů**, kteří nejsou standardně reprezentováni odborovými svazy. Jako představitelé neziskových či nevládních organizací mají možnost formulovat a prosazovat svoje zájmy, které by jinak mohly být spíše přehlíženy. Významný dopad to má zejména pro zacílení konkrétních hospodářsko-politických nástrojů na problematiku dlouhodobě vyloučených skupin na trhu práce. V souvislosti s rozšiřováním záběru partnerství je pro občany významná také jejich participace na tvorbě rozvojových strategií a environmentálních politik.

Přínosem pro **podnikatelský sektor** je především zajištění odpovídající struktury nabídky lidských zdrojů. Dlouhodobá spolupráce s dalšími subjekty na bázi partnerství na trhu práce umožňuje firmám ovlivňovat přizpůsobování nabídky práce jejich dlouhodobým potřebám. V případě snižování zaměstnanosti je možnost vzájemné komunikace se sociálními partnery vhodným nástrojem sociálně odpovědného přístupu firem. Šetrné řešení propouštění zaměstnanců a pomoc při jejich dalším uplatnění například ve formě včasné rekvalifikace zvyšuje kredit firem u občanů, což se pozitivně promítá do jejich konkurenceschopnosti.

Partnerství podporuje účinnost aktivit **poskytovatelů** různých typů služeb, které přispívají k efektivnímu fungování trhu práce. Například zprostředkovatelé pomáhají zájemcům o práci při jejím získání, ale také zaměstnavatelům při nalezení vhodných uchazečů. Významnou přidanou hodnotou partnerství pro zprostředkovatele práce je vazba na vzdělávací instituce. Právě hodnocení činnosti vzdělávacích institucí do značné míry závisí na úspěchu jejich absolventů na trhu práce. Přizpůsobení nabídky vzdělávacích služeb potřebám trhu práce je velmi náročné, neboť vyžaduje dlouhodobě konzistentní spolupráci s řadou subjektů.

Mechanismus fungování partnerství

Partnerství fungují v různých podobách v rozdílných místních podmínkách, jejich vznik a cíle jsou specifické, stejně jako institucionální prostředí, politické faktory, zkušenosti a místní kultura. Neexistuje tedy jeden ideální model úspěšného partnerství. Obecně lze partnerství vymezit jako sdružení všech relevantních aktérů v daném regionu, kteří koordinují své aktivity v určité tematické oblasti. Dohoda partnerů na společném postupu přináší všem zúčastněným prospěch, kterého by bez této dohody nemohlo být dosaženo. Úspěšné partnerství zvyšuje **dopad a efektivnost** realizovaných aktivit díky propojenému využití zdrojů, podporuje inovační přístupy k řešení problémů a dosažení cílů a v neposlední řadě se vyznačuje silným zaujetím každého z aktérů pro úspěch ve stanovené oblasti. Pro jeho dosažení je nezbytné, aby se partneři shodli na pravidlech partnerství, nutná je také politická vůle ze strany příslušných autorit a dostatečné množství finančních zdrojů.

Mechanismus, jehož prostřednictvím partnerství přispívají k dosahování svých cílů, není příliš jasný. Je možno identifikovat viditelné vstupy a výstupy, ale jeho **vlastní fungování** je spíše černou skříňkou – pouze velmi obtížně lze přiřadit konkrétní výstupy daným vstupům. Vstupy zahrnují jednotlivé členy partnerství, jejich programy a nástroje a vynakládané finanční zdroje. Výstupy představují například vytvořená pracovní místa, osoby znovu začleněné na trh práce nebo doplňující si vzdělání, případně nové podnikatele. U jednotlivých výstupů však nelze jednoznačně stanovit, při jaké kombinaci vstupů vznikly, tj. rozsah využití různých zdrojů, rozdělení odpovědnosti při realizaci, roli zúčastněných subjektů, případně podíl dalších (neznámých) parametrů v podobě vnějších faktorů. Tím je výrazně znesnadněno **hodnocení efektivnosti** daného partnerství a jeho srovnání s dalšími partnerstvími v jiných lokalitách, případně i s dalšími hospodářsko-politickými nástroji, a rovněž hodnocení přínosu partnerství pro jednotlivé zúčastněné subjekty. Přitom právě hodnocení vlastního prospěchu z účasti na partnerství je klíčové pro její pokračování.

Obecně lze rozlišit tři stupně **činnosti partnerství**:

- podpora spolupráce – aby mohla partnerství dosáhnout svých cílů, musí se nejprve rozvinout spolupráce mezi relevantními subjekty, což vede k následnému sblížení jejich aktivit,
- provádění strategického plánování – jeho účelem je stanovení společných cílů aktivit, které je nutné pro dlouhodobost fungování partnerství,
- implementace dohodnuté strategie – partnerství realizují strategii prostřednictvím různých projektů, programů a nástrojů.

Úspěšnost partnerství vyžaduje, aby zdárně prošlo všemi uvedenými stupni. V případě **implementace strategie** lze rozlišit dva typy: buďto partnerství realizují své vlastní programy, na které získají financování, nebo pouze ovlivňují např. provádění vládních politik stanovením cílů a podmínek čerpání peněz z určitých programů, avšak na základě dohodnuté strategie v rámci partnerství. Při významnější nepřímé roli se partnerství podílejí na zacílení vládních programů a jednotlivcům a organizacím pomáhají při lepším využití získaných prostředků. Aktivity financované z vlastních zdrojů jsou obvykle podstatně skromnější a slouží spíše jako doplněk programů financovaných z jiných prostředků. Zdroje financování partnerství (včetně provozního) jsou veřejné i soukromé,

z hlediska správní úrovně jsou peníze získávány z regionálních, ale také z centrálních (národních) či evropských rozpočtů (Evropský sociální fond).

V první fázi existence partnerství je cílem jeho **samotné vytvoření** v určité struktuře. Ta by měla být dostatečně stabilní, ale přitom by si měla udržet také určitou míru pružnosti. Partnerství by mělo mít jistou míru autonomie a nezávislosti na politických tlacích. To je důležité zejména pro jeho dlouhodobé fungování, které by mělo přesahovat standardní politický cyklus. Jádrem partnerství je vzájemný soulad jeho členů, kteří musejí být bráni jako **rovnocenní**, a to v jejich informačních právech a povinnostech i v zastoupení v činnosti partnerství, včetně rozhodovacích procesů.

Důležité je **personální zastoupení** participujících subjektů. Zástupci by měli být dostatečně významní uvnitř své mateřské organizace, která je do partnerství vysílá, ale nemusí to být přímo vedoucí pracovníci (což ani nebývá zvykem). Kontroverzní otázkou je míra osobního angažmá těchto zástupců, tedy do jaké míry reprezentují sebe a do jaké míry vysílající organizaci. Je důležité, aby sami cítili určitý osobní vztah k partnerství, avšak vždy jsou především zástupcem dané organizace. Významné je to při případných personálních výměnách, kdy u výrazně osobně angažovaného zástupce hrozí ztráta kontinuity reprezentace daného subjektu, což následně komplikuje pokračování fungování celého partnerství.

Specifický aspekt představuje účast zástupců **občanských organizací**, kteří zlepšují pokrytí širšího spektra zájmových skupin společnosti a ekonomiky a mohou dodávat partnerství i jistou kontinuitu. Problémem však je, že není někdy dostatečně jasné, koho přesně reprezentují a nakolik reprezentativní jsou z hlediska subjektů, jejichž jménem vystupují. Vedle již zmíněné akceptace ze strany politických autorit je nutnou podmínkou úspěchu partnerství také jeho **všeobecné přijetí** v rámci celé místní společnosti. Zde je důležité zastoupení skutečně všech relevantních subjektů, neboť případné opomenutí některého významného místního hráče vede ke ztrátě kredibility a tím i akceschopnosti partnerství. Všichni zúčastnění by měli cítit pocit příslušnosti k partnerství, což podporuje jejich aktivní přístup k řešení problémů.

Dohody vzniklé v rámci partnerství jsou podepsány všemi relevantními partnery. Důležité je, aby byla dostatečně vyjasněna **odpovědnost** jednotlivých subjektů, práva a povinnosti by měly být sdílené. K efektivnímu fungování partnerství je nutná také určitá kultura vzájemné komunikace, kde je klíčový zejména aspekt všeobecného **přístupu k informacím**, které nesmějí být vyhrazeny jen některým subjektům. Kromě informací jsou sdíleny také veškeré zdroje a know-how, jež se bezprostředně týkají fungování partnerství. Není možné, aby se některé z členských subjektů považovaly za dominantní a činily důležitá rozhodnutí bez konzultací s ostatními členy. Podobně jako v každé organizaci platí také pro partnerství obecné zásady jejich **vedení**, jež se týkají například finanční kontroly, účetních procedur, personálního managementu apod. Určité personální a finanční zdroje je nutné věnovat monitorování a hodnocení výkonnosti partnerství. Uvnitř partnerství je stimulován proces vzájemného učení na základě výměny zkušeností a společných konzultací. Kromě samotného partnerství mají z tohoto učení prospěch také všichni zúčastnění aktéři.

Dlouhodobá strategie je základem činnosti všech partnerství. Strategie mají různou podobu, podobně jako jsou různá partnerství. V případě místně založených partnerství je významnou součástí strategie vize rozvoje daného

regionu či města. Ta je zaměřena především na dlouhodobé cíle, které mají být dosaženy. Z dlouhodobých cílů následně vycházejí priority krátkodobého či střednědobého charakteru, na jejichž základě jsou vytvářeny konkrétní programy a plány. Ty mají přispět k dosažení vytyčených priorit a cílů. **Tvorbě strategie** musí předcházet komplexní analýza dané oblasti s přihlédnutím na možnosti jejího rozvoje. Stanovené cíle by měly být ambiciózní, avšak realistické. Je vhodné, aby tyto cíle byly stanoveny dostatečně konkrétně, což má následně význam jak pro jejich srozumitelnost, tak zejména pro hodnocení jejich dosahování. Vytvořená strategie nesmí být rigidní. V pravidelných intervalech je třeba strategii, cíle a úkoly revidovat na základě probíhajícího vývoje a získaných zkušeností. Strategický plán musí být konzistentní s plány na jiných správních úrovních.

Realizace strategie v podobě plnění stanovených úkolů prostřednictvím dostupných nástrojů vychází z přesného **vymezení rolí** zúčastněných subjektů. Rozdělení úkolů mezi ně je nutné pro akceschopnost partnerství. Má-li mít úspěch, je nezbytné, aby plány následovaly konkrétní akce, za jejich provedení musí někdo přímo zodpovídat. Běžné fungování partnerství závisí také na **financování** a jeho zdrojích. Vlastní zdroje, které partnerství využívá, musejí být využívány dostatečně transparentně podle předem stanoveného programu jejich čerpání. Činnost partnerství musí být **monitorována** a **hodnocena** podle daných kritérií, nad nimiž panuje obecná shoda. Součástí fungování partnerství jsou také mediální výstupy, jež jsou významné zejména pro širokou veřejnost. Transparentnost partnerství je důležitou podmínkou jeho dobrého přijetí u občanů. Souvisejícím aspektem je vykazování informací o činnosti partnerství jako jeden ze základních kamenů správného managementu podobných uskupení. Dodržení zásad transparentnosti, informovanosti a odpovědnosti je nezbytné také pro udržení legitimacy existence partnerství.

Efektivní fungování partnerství je obecně podmíněno dostatečnou pružností politik a programů na místní a regionální úrovni a otevřeností orgánů veřejné správy vůči zástupcům jiných institucionálních sektorů. **Mezisektorový přístup** má v případě síťování zásadní význam. Účast jednotlivých aktérů a tím i fungování celého partnerství vyžaduje, aby z něho plynoucí užítky byly co nejrovnoměrněji rozděleny mezi všechny partnery. To napomáhá růstu vzájemné důvěry mezi partnery a rovněž anticipaci jejich chování, což se pozitivně promítá do vlastních rozhodovacích procesů. Zástupci veřejné sféry nesmí k partnerství přistupovat pouze formálně. Rovněž z jejich jednání musí být zřejmé, že jej považují za důležitou. Zástupci zaměstnanců a zaměstnavatelů musí reprezentovat **místní** či **regionální sféru**, tedy nepřenášet do partnerství pouze agendu z celostátní úrovně. Specifický problém může nastat u regionálních partnerství, jejichž legitimitu často oslabuje menší zastoupení jednotlivých municipalit. Důležité je tedy v tomto případě překonání určité kritické masy, od které už bude zastoupení dílčích částí regionu považováno za dostatečně významné.

Jednou z významných bariér lepšího fungování partnerství jsou **kulturní rozdíly** mezi aktéry z různých institucionálních sektorů. Tradičním problémem je spolupráce veřejných a soukromých subjektů, jejichž poslání je již v principu odlišné. Zejména v počátcích fungování partnerství je nutno věnovat dostatek času vzájemné diskusi, která umožňuje vyjasnění rolí klíčových aktérů. Výsledkem musí být přesná definice oblastí budoucí spolupráce. Samotné vytvoření partnerství ale ještě nezaručuje jeho dlouhodobé fungování. **Udržení akceschopnosti** je stej-

ně náročné jako založení partnerství. V delším časovém horizontu mají některé participující subjekty tendenci partnerství opouštět, například proto, že cíle, se kterými do něho vstupovaly, byly již splněny. Další z možných příčin odchodu zahrnují významné personální změny ve vedení vysílajících institucí.

Partnerství se v průběhu své existence setkávají také s problémem nejistého **zdroje financování**, který je zásadní zejména v případě vytváření vlastních programů. Je-li založení partnerství motivováno pouze využitím momentálně dostupných finančních zdrojů, po jejich vyčerpání může dojít k faktické likvidaci partnerství. Na otázce financování a jeho dlouhodobého výhledu se názorně ukazuje význam, jaký partnerství přikládají participující subjekty. Partnerství na trhu práce jsou efektivní zejména v **dlouhodobém horizontu**, kdy mohou plně projevovat svůj potenciál. Absence dlouhodobějších záměrů u jednotlivých subjektů již na samém počátku partnerství představuje významný negativní signál pro další možné partnery o nedostatečném významu projektu.

Velkou překážkou fungování partnerství je sledování pouze **partikulárních zájmů**. Přestože každý subjekt vstupuje do partnerství s vidinou nějakého vlastního prospěchu, nesmí být dílčí zájem prosazován na úkor dalších partnerů. Vyvážení jednotlivých zájmů je velkou výzvou pro management partnerství, který představuje jedno z jeho z dalších častých slabých míst. Nedostatečné schopnosti a dovednosti v oblasti managementu, finanční kontroly a vyjednávání jsou považovány za jeden z důležitých faktorů neúspěchu partnerství. S efektivním vedením partnerství souvisí **hodnocení** jeho činnosti. Problémem kvalitní evaluace je již zmíněný nejasný mechanismus fungování partnerství. Účinná vzájemná spolupráce však určité vnitřní hodnocení výsledků činnosti partnerství vyžaduje. Musí být rovněž prokazovány efekty využitých, zejména veřejných finančních zdrojů. Pokud například partnerství přímo realizují vládní programy, jako je umísťování dlouhodobě nezaměstnaných osob, musí prokázat dosažení právě tohoto cíle s využitím poskytnutých prostředků.

Problém představuje srovnávání mezi partnerstvími v různých regionech, které nikdy nejsou naprosto identické z hlediska ekonomické struktury či z hlediska struktury lidských zdrojů. Hodnocení efektivnosti partnerství také komplikují **synergie** s ostatními hospodářsko-politickými nástroji. Při jejich současném působení je těžké identifikovat izolovaný přínos partnerství na trhu práce. Ještě náročnějším úkolem je hodnocení dosahování **kvalitativních cílů**. Nejednoznačná průkaznost efektů partnerství může vést ke snižování jejich role v očích některých významných subjektů a tím nakonec k ohrožení samotné existence partnerství. V případě hodnocení činnosti partnerství se poukazuje na problém tzv. **dvojitě evaluate**, kdy jsou hodnoceny jak efekty partnerství, tak následně i efekty pro subjekty, které na něm participují. Pokud je však hodnocen pouze význam partnerství pro efektivnost činnosti zúčastněných subjektů (a následně pro plnění jimi sledovaných cílů), může být problémem propojení tohoto přístupu se standardním posouzením správného vynakládání finančních zdrojů.

Další z velkých manažerských výzev při fungování partnerství představuje potřeba jednání mezi značně **rozdílnými subjekty**. Vedle již uvedeného kulturního rozdílu jde rovněž o specifickou komunikaci mezi osobami s různými kompetencemi v domovských institucích. Příkladem je zvyk některých jedinců jednat pouze se stejně formálně postavenými subjekty. Velmi ožehavou otázkou

je **role lídrů** v partnerství – zda by taková pozice vůbec měla existovat a kdo by ji měl zastávat. Variantou je vnímání vůdčího postavení některých partnerů ostatními zúčastněnými subjekty z důvodu jejich významnějšího formálního statutu v domovské organizaci. Na druhé straně se někdy jako vhodnější pro pozici lídrů mohou ukázat zcela jiné subjekty nebo spíše osoby. Vyvážení skutečných osobních dovedností a formálního postavení, které si do partnerství přináší zúčastněné osoby prostřednictvím vysílajících institucí, je přitom velmi důležité pro dosahování výsledků partnerství i pro nastolení pro ně příznivé atmosféry.

Shrnutí charakteristik příkladů lokálních/regionálních partnerství na trhu práce

Příklady lokálních partnerství na trhu práce uvádí **LEED Forum** působící při OECD. Jejich prezentace sleduje společnou strukturu, což umožňuje alespoň orientační srovnání jednotlivých přístupů. Jednotlivá hlediska zahrnují geografický záběr, širší politický rámec, důvody vzniku partnerství a jeho cíle, funkce a politické oblasti, dále používané nástroje, časový rámec fungování, seznam partnerů a formu smluvních vztahů mezi nimi, právní subjektivitu partnerství, zdroje financování a výsledky. Uvedeny jsou rovněž příklady projektů realizovaných daným partnerstvím s konkrétnějšími informacemi o jejich cílech, aktivitách a výsledcích.

Geografický záběr partnerství lze v zásadě rozdělit podle hlediska standardního regionálního uspořádání na úrovni NUTS2 nebo NUTS3 či jejich skupin nebo lze identifikovat menší území vytvářená kolem vybraných problémových lokalit v dané zemi. Program partnerství může mít buď celonárodní záběr, kdy související aktivity jsou realizovány v každé územně správní jednotce, nebo se naopak zaměřuje pouze na vybraná území (problémové nebo znevýhodněné oblasti různé velikosti). **Politický rámec** partnerství v principu odráží směr iniciace jeho vzniku, tj. buď shora na základě konkrétního zákona obvykle zaměřeného na podporu znevýhodněných regionů (periferních nebo strukturálně zasažených) nebo problémových skupin trhu práce (např. starší pracovníci), tj. v rámci centrálně formulované regionální politiky, resp. politiky trhu práce/sociálních věcí, nebo zdola na základě potřeby řešení konkrétních, lokálně specifických problémů. Ve druhém případě je častým iniciačním faktorem v zemích EU využití pomoci ze strukturálních fondů.

Důvody a cíle vzniku z nich odvozené **politické oblasti** regionálních a lokálních partnerství na trhu práce jsou velmi různorodé, nicméně se vzájemně doplňují. Rozdíly jsou spíše patrné v akcentu a tematickém záběru než v samotném obsahu. V případě zaměstnanosti je nejčastěji uváděna potřeba řešení pozice problémových skupin na trhu práce, resp. podpora vzniku nových pracovních míst, které vyžadují informovaný a koordinovaný přístup všech zúčastněných aktérů (v horizontálním i vertikálním průřezu), sladění různého typu souvisejících politik (tj. zejména zaměstnanosti a sociálního začlenění, strukturální, vzdělávací) a institucionální zabezpečení realizace prováděných aktivit. Důvod vzniku může být v tomto kontextu vnímán spíše systémově (zasazený do širšího rámce podpory regionálního rozvoje, jehož součástí je i rovnovážná situace na trhu práce) nebo je více kladen důraz na realizaci konkrétního dílčího opatření (např. zlepšení fungování institucí trhu práce, resp. aktivní politiky zaměstnanosti na regionální nebo lokální úrovni či zlepšení pozice/sociálního začlenění specifické problémové skupiny na trhu práce).

Velmi účinným **impulsem vzniku partnerství** může být dlouhodobá regionální krize a neschopnost oficiálních správních struktur při jejím řešení. Větší zájem o regionální partnerství je také výsledkem pocitovaných omezení účinnosti centrálně iniciovaných a realizovaných politik s regionálním dopadem, resp. přetrvávajících výrazně nepříznivých charakteristik regionálního rozvoje oproti národnímu průměru. Poměrně novým impulsem je snaha o uplatnění principů partnerství veřejného a soukromého sektoru v řešení konkrétních problémů či realizaci strategií regionálního a lokálního rozvoje.

Specifickým důvodem zejména pro nové členské země EU je zvýšení administrativní připravenosti/absorpční kapacity regionů pro získání prostředků ze strukturálních fondů. Rozsah **politických nástrojů** je obvykle velmi široký a současně hodně podobný mezi zeměmi. Příklady používaných nástrojů zahrnují vytváření/nabídku vzdělávacích, resp. rekvalifikačních kapacit, poradenské služby, podporu vytváření a udržování sítí se zástupci klíčových institucionálních sektorů, pomoc při vzniku kapacit pro tvorbu regionálních projektů a získávání (dalších) podpůrných prostředků (např. ze strukturálních fondů), poradenství při tvorbě regionálních programů rozvoje a zaměstnanosti, včetně realizace podkladových výzkumů a analýz.

Financování partnerství je obvykle vícezdrojové a zahrnuje příspěvky zúčastněných partnerů dané lokality nebo regionu, centrální vlády a případně i zahraničních zdrojů (především v zemích EU v rámci strukturálních fondů). Úloha centrální vlády je samozřejmě významnější v případě programů partnerství iniciovaných shora. Zapojení soukromých prostředků je méně časté, pokud výsledky nejsou jednoznačně a bezprostředně hmatatelné pro tento sektor. To do značné míry odráží úroveň společenské odpovědnosti firem vůči rozvoji regionu, kde působí, resp. dopady jeho dlouhodobě nepříznivé ekonomické situace. Pokud jsou soukromé zdroje vůbec zastoupeny, tak pouze z menší části kryjí náklady programů. Možnou perspektivu představuje rozvoj přístupu partnerství soukromého a veřejného sektoru (zejména při realizaci infrastrukturních projektů, které zlepšují přitažlivost regionu pro nové ekonomické aktivity a tím i příležitosti zaměstnávání). Větší podíl soukromých zdrojů může současně zvýšit tlak na efektivnost vynakládaných prostředků.

Hodnocení výsledků partnerství je velmi rozdílné. Může mít spíše obecnější charakter typu konstatování pozitivního příspěvku k rozvoji regionu či zlepšení jeho situace v oblasti zaměstnanosti podporou vazeb mezi zúčastněnými subjekty. Není ale mnohdy řečeno jakou konkrétní podporu tento příspěvek má (zejména chybí kvantitativní údaje), resp. jsou spíše vyjmenovány realizované aktivity než jejich konkrétně dosažené (měřitelné) výsledky (např. realizace vzdělávacích a poradenských aktivit). To je obvykle případ projektů iniciovaných a podporovaných shora se širokým tematickým záběrem, se spíše neomezeným časovým rámcem realizace a u partnerství bez právního statutu. V rámci širěji vymezených programů však mohou být realizovány dílčí, úžeji zaměřené projekty, kde jsou již výsledky poměrně konkrétní a měřitelné. K nim patří i programy financované ze strukturálních fondů. Takové výsledky nejčastěji zahrnují počet nově vytvořených pracovních míst (případně specificky pro příslušníky problémových skupin na trhu práce). Žádoucím výsledkem partnerství je samozřejmě dlouhodobě udržitelné zlepšení klíčových sociálně ekonomických ukazatelů regionu, což je však obvykle uskutečnitelné až v delším časovém horizontu, který poněkud oslabuje vazbu na realizaci konkrétních podpůrných opatření.

Nominální konvergence a její vliv na měnový kurz

Jedním z aktuálních problémů je vztah (závislost) nominální a reálné konvergence a jejich dopady na vývoj reálné ekonomiky v období příprav na přijetí společné měny. V řadě zemí existovaly v období před vstupem do Evropské unie (EU) obavy z vývoje v cenové oblasti po vstupu. V teoretických diskusích byly řešeny otázky vlivu cenové (nominální) konvergence (zde chápeme nominální konvergenci v úzkém vymezení, tj. pouze jako cenovou konvergenci) na vývoj míry inflace a měnového kurzu. V současné době jsou v teoretické literatuře výrazně akcentovány souvislosti konvergenčních procesů a plnění maastrichtských konvergenčních kritérií novými členskými zeměmi, a to zejména z důvodu jejich vzájemné nekonzistence a potenciálních negativních dopadů na konvergující ekonomiky.

Pro země konvergující se v případě nominální konvergence ukazuje být významným jak kanál kurzový, tak cenový. Po vstupu do mechanismu směnných kurzů (ERM II) se snižuje význam kurzového kanálu, pokud země usiluje o splnění příslušného konvergenčního kritéria¹, po přijetí společné měny tento transmisní mechanismus zcela odpadá. Celý proces přizpůsobení národních nominálních úrovní se bude uskutečňovat pomocí cen. Nebude-li to možné, resp. bude-li tento kanál uměle potlačen, může být výsledkem zpomalení nutných strukturálních změn (reálné konvergence). Prvé informace z fungování eurozóny jsou v tomto případě smíšené (viz ECB: Monthly Bulletin, Frankfurt am Main, 2005; Buseti, F. et al.: Inflation Convergence and Divergence within the European Monetary Union. ECB, Working Paper No. 574, 2006), a to i z důvodu, že země v prvé vlně byly na vyšším stupni vyspělosti (mimo tři, resp. čtyři země) než je tomu v případě nových členských zemí EU. Zvláště významný bude cenový kanál v případě zemí s výrazně odlišnou cenovou (nominální) a reálnou (ekonomickou) úrovní, což je i situace České republiky.²

Článek se věnuje nominální konvergenci, přičemž důraz je kladen na nominální konvergenci a vývoj měnového kurzu. Výsledkem analýzy je odhad, jaký pohyb reálného měnového kurzu v nejbližší období je možné očekávat, tj. s jakým dopadem na konkurenční schopnost se budou muset vyrovnávat čeští exportéři v následujícím období.

1. Metodologické souvislosti

Nominální konvergence označuje proces, kdy dochází k přibližování nominálních (převážně tedy cenových) veličin mezi zeměmi vzhledem k jisté úrovni, která se však sama v čase mění. V případě nových členských

¹ Budeme uvažovat, že splnění kritéria je chápáno jako oscilace měnového kurzu bez výrazného napětí v rámci úzkého pásma $\pm 2,25\%$. Případně asymetrické pásmo, tj. umožnění výrazné apreciacie (až 15%) by nemuselo být chápáno jako splnění kritéria, rovněž tak změna centrální parity (diskuse této problematiky např. viz Schadler, S. et al.: Adopting the Euro in Central Europe. Challenges of the Next Step in European Integration. Washington, IMF Occasional Paper, No. 234, 2005). Příkladem může být Slovensko, které zaznamenalo výraznou apreciaci své měny v roce 2006 a následně uskutečnilo revalvací centrální parity své měny.

² Velmi problematická je např. konstrukce maastrichtského konvergenčního kritéria v případě růstu cen. Diskuse této problematiky není přímo obsažena v tomto textu, existuje však velké množství literatury k tomuto problému (např. Bulíř, A., Hurník, J.: The Maastricht Inflation Criterion: How Unpleasant is Purgatory? *Economic Systems*, 2006, č. 6, s. 385–404).

států EU jsou otázky cenové konvergence velmi aktuální vzhledem k přípravám na přijetí společné evropské měny euro. Stanovení paritního (konverzního) poměru bude mít významné důsledky pro celou reálnou ekonomiku. Poté co společná měna nahradí národní měny, odpadne totiž jeden z možných transmisních mechanismů, které slouží procesu nominální konvergence.

Základním zdrojem údajů pro analýzu vývoje národních ekonomik je Mezinárodní srovnávací program (International Comparison Programme, ICP), který vznikl v 50. letech 20. století v reakci na potřeby srovnatelných ukazatelů v rámci zemí seskupených v Organizaci pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC, předchůdce organizace OECD). Stávající podoba ICP pochází z konce 60. let, kdy byla vytvořena jednotná metodika pod gescí OSN (a za podpory Světové banky). Vzhledem k účasti řady zemí celého světa (vyspělé a ve stále rostoucí míře i rozvojové země) se z ICP později vydělil samostatný Evropský srovnávací program (European Comparison Programme, ECP)³, který je pod gescí OECD a EUROSTATu (podrobněji k historii mezinárodních projektů např. viz Kravis, I. B., Heston, A., Summers, R.: *World Product and Income: International Comparison of Real GDP*. Baltimore: Johns Hopkins Press 1982. ISBN 0-8018-2359-5).

Metodologickým základem, který umožnil mezinárodní srovnávání, byla jednotná metodologie pro konstrukci sledovaných agregátů v systému národních účtů (SNA 1968), v případě ICP jde o definici ukazatele důchodu (HDP), dalším je volba cen, které jsou sledovány (tržní ceny výrobců). Z důvodu změny v metodologii nejsou výsledky za jednotlivá šetření ICP v 90. letech vzájemně zcela srovnatelné (mimo posledních dvou za léta 1999 a 2002), neboť např. v ICP za rok 1996 byly provedeny metodické změny v případě sledování kapitálu (hrubá tvorba fixního kapitálu) ve srovnání s předchozími šetřeními, od šetření za rok 1999 je základem metodologie nový systém národních účtů SNA 1993 (resp. ESA 1995) a nikoliv do té doby používaný SNA 1968 atd.

2. Vztah důchod – cenová úroveň

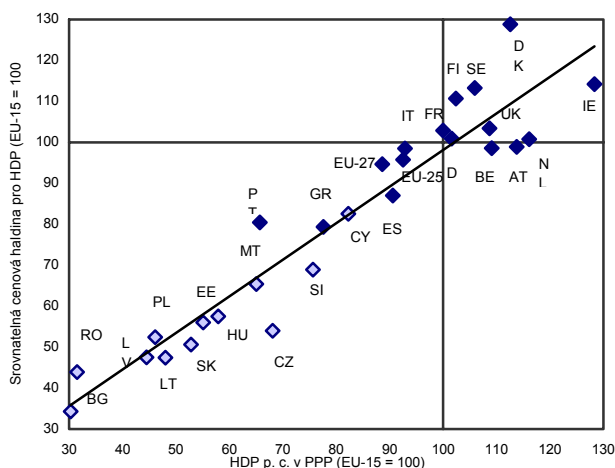
V teoretické i empirické literatuře existuje dostatek příkladů, že existuje poměrně těsná závislost na makroekonomické úrovni mezi ekonomickou a cenovou úrovní pro HDP v dané zemi (např. viz Obsfeld, M., Rogoff, K. *Foundations of International Macroeconomics*. 3rd print. Massachusetts: MIT Press, 1998. ISBN 0-262-15047-6.). V řadě studií je používán důchod na obyvatele, který je relativně dostatečným faktorem (vysvětlující proměnou).

Oproti dalším novým členským zemím vykazuje Česká republika nižší cenovou úroveň v relaci k důchodu na obyvatele než by odpovídalo očekávané hodnotě. Protože situace v nových členských zemích EU je poněkud odlišná od ostatních zemí EU, vložili jsme do závislosti ještě další proměnnou, která by to mohla zohlednit.

³ Na jeho základě vznikla pravidelná šetření organizace OECD a EUROSTATu (ECP), prvé se uskutečnilo v roce 1980 a zahrnovalo 18 států. Následující kola byla v pětiletém intervalu (1985 a 22 zemí, 1990 a 24 zemí). Od roku 1993 jsou šetření uskutečňována v tříleté periodě: rok 1993 a 24 zemí, rok 1996 a 32 zemí, rok 1999 a 43 zemí a konečně šetření za rok 2002 zahrnovalo 42 zemí.

Obrázek 1 tuto skutečnost dokládá graficky. Některé země vykázaly v letech šetření (1999, 2002 i 2005) vyšší rezidua, a to ať již pozitivní v případě skandinávských ekonomik nebo negativní v případě České republiky, Rakouska, Itálie, Belgie. Proto je nutné uvažovat o strukturálních charakteristikách, které působí na existenci a přetrvávání uvedené odchylky skutečné a očekávané cenové úrovně určené na základě vztahu k důchodu na obyvatele v delším období (viz Čihák, M., Holub, T.: *Price Convergence to the EU: What do the 1999 ICP Data Tell Us?* Praha, ČNB 2003, CNB Working Paper No. 2).

Obrázek 1: Ekonomická a cenová úroveň pro státy EU-27, rok 2005 (EU-15 = 100)

Pozn.: Lucembursko (HDP p.c. v PPP = 231,9; CPL pro HDP = 104,5) jako odlehle pozorování z analýzy vypuštěno. Nalezený regresní vztah: $CPL = 8,776 (4,937) + 0,888 \cdot HDP (0,058)$; standardní chyby v závorkách, F-test = 233,3, DW = 1,98, upravené $R^2 = 0,903$. Pramen: EUROSTAT (2007), vlastní výpočet.

Na obrázku je zachycen vývoj ekonomické a cenové úrovně (HDP na obyvatele a cenové úrovně pro HDP) v čase (rok 2005) pro státy EU-27. Proložená regresní přímka graficky vyjadřuje vztah obou veličin tj. představuje vztah mezi průměrnou vyšší HDP na obyvatele a cenovou úrovní. Do uvedeného vztahu byly rovněž začleněny byly rovněž nové členské země Bulharsko a Rumunsko, které se vzhledem k ekonomické i cenové úrovni nacházejí v levém dolním kvadrantu, a dále i nový průměr celé Unie (EU-27).

Podle předpokladů je růst důchodu doprovázen zvyšováním cenové úrovně⁴ a nalezený vztah mezi oběma proměnnými je silný a významný. Ve všech případech byla testována relativní cenová úroveň (závislá proměnná) při daných vysvětlujících proměnných. Samotná velikost vzorku (vyřazení zemí mimo EU a následně i nových členů Bulharska a Rumunska) nemá výraznější vliv na nalezený vztah. Pouze jak dochází ke zmenšování rozsahu počtu zemí, jsou vylučováni nečlenové EU, snižuje se výše residua pro ČR; na druhé straně se snižuje výše indexu determinace. Teoretické odůvodnění této závislosti je založeno na Balassově-Samuelsonově hypotéze (viz Čihák, Holub, 2003), na vlivu relativní vybavenosti dané země výrobními faktory, tj. relativní hojnost, resp. vzácnost daného faktoru (např. viz Bhawattí, J. N.: *Why are Services Cheaper in the Poorer Countries?* *Economic Journal*, 1984, s. 279–286) nebo na

⁴ Obdobně můžeme pracovat s údaji za cenovou úroveň spotřeby domácností, která představuje aproximace za celkového HDP (vzhledem ke své váze v HDP), a vyšší HDP v PPP. Na závěrech analýzy se nic podstatného nemění (např. viz Žďárek, 2006).

rozdílech v elasticitách spotřeby na příjmu (např. viz Bergstrand, J. H.: *Structural Determinants of Real Exchange Rates and National Price Levels: Some Empirical Evidence.* *American Economic Review*, 1991, vol. 81, s. 325–334).

3. Implikace pro měnový kurz

Nominální konvergence se projevuje ve vývoji řady ekonomických veličin. Jedním z nejčastěji sledovaných je vývoj reálného měnového kurzu, který má bezprostřední dopady na konkurenceschopnost ekonomiky. Proto se řada studií věnuje odhadům vývoje reálného měnového kurzu v transformujících se ekonomikách. Pohyb reálného kurzu na počátku transformace byl ovlivněn řadou netržních opatření (především devalvace v průběhu roku 1990), které byly zaměřeny na posílení konkurenceschopnosti dané ekonomiky (usnadnění procesu přeorientace výrobních kapacit z trhů RVHP na trhy evropské). Proces strukturálních reforem a reálné konvergence v úspěšné ekonomice se odráží i ve vývoji reálného měnového kurzu, který má tendenci posilovat (apreciovat) a přibližovat se úrovni,⁵ jež je dána kurzem založeným na paritě kupní síly (viz Frait, J., Komárek, L.: *Exchange Rate and Monetary Developments in Accession Countries.* In POLOUČEK, S. (ed.): *Reforming the Financial Sector in Central European Countries.* 1st ed. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2004, s. 169–210).⁶

3.1 Přístup za pomoci elasticit

Vztah obou proměnných naznačený regresní přímkou na obrázku 1 (a numericky uvedený v poznámce pod ním) je lineární, a proto nepředstavuje přímo odhad elasticity cenové úrovně vzhledem k změnám HDP. Pokud bychom chtěli určit hodnotu elasticity, která by mohla být využita při analýze vztahu mezi vývojem reálného HDP a změnou reálného měnového kurzu v procentech, musíme výsledek dále upravit.⁷

Čihák a Holub (2003) uvádějí dva způsoby odhadu elasticity. První je založen na vztahu mezi aktuální vyšší HDP a odhadnutou vyšší cenové úrovně (jedná se tedy o hypotetickou elasticitu, pokud by se daná země nacházela na úrovni regresní přímky a pohybovala se podél ní během konvergenčního procesu). Druhý pracuje opět s aktuální vyšší HDP a aktuální vyšší cenové úrovně dané země. Zahrnuje však odhad elasticity při pohybu dané země ve směru odhadnutém regresí, avšak zachovává původní diference cenové úrovně vůči očekávané (průměrné) hodnotě. Pro Českou republiku činí odhad elasticity vypočtené na základě vzorku obsahujícího 30 evropských zemí z materiálu ICP za rok 2002 u prvního způsobu 0,83 a u druhého 1,07

⁵ A to buď přímo posilováním nominálního kurzu v případě volně pohyblivého nebo tlakem na změnu parity v případě fixního kurzu. Dočasně mohou být tyto tendence potlačovány prostřednictvím takových opatření jako jsou minidevalvace (Maďarsko) nebo úpravy parity fixního kurzu v závislosti na inflačním diferenciálu dané země vůči jejím hlavním obchodním partnerům.

⁶ Jinými slovy, tato tendence se odráží v poklesu koeficientu ERDI z vysokých počátečních hodnot na úroveň okolo 1,1–1,4. Např. ještě v roce 1995 vykazovaly pobaltské ekonomiky hodnoty ERDI okolo 4, ČR a SR okolo 3, Slovensko 1,7 (předchozí údaje jsou z řady důvodů nepřesné, a proto hodnoty ERDI okolo 10 a více na počátku transformace zejména v republikách bývalého SSSR není možné považovat za zcela věrohodné). V roce 2005 dosahlo ERDI v ČR hodnoty 1,7 a v nejvyspělejších Slovinsku 1,4 a odhady na základě dostupných údajů za rok 2006 neukazují na podstatnou změnu této hodnoty.

⁷ Logika tohoto kroku je shodná jako např. v případě mikroekonomického výpočtu elasticity spotřebovávaného množství a důchodu spotřebitele, která rovněž obsahuje dva členy.

(resp. jejich odhady pro rok 2005 jsou 0,78 a 1,05).⁸ Výsledky obsahující i minulé odhady shrnuje tabulka 1.

Tabulka 1: Cenová úroveň (CPL) vs. ekonomická úroveň (HDP v PPP), období 1999–2005

Rok	Počet zemí	Konst.	Směr-nice	Směr- chyba	R ²	EI. ¹⁾	EI. ²⁾	CZ ³⁾
HDP								
1999	30	8,02	0,90	0,06	0,87	0,87	1,32	-21
2002	30	11,26	0,90	0,05	0,93	0,83	1,07	-15
2002	26	11,14	0,87	0,05	0,93	0,83	1,05	-14
2002	24	10,94	0,88	0,06	0,91	0,83	1,05	-14
2005 ⁵⁾	30	15,45	0,82	0,06	0,86	0,78	1,05	-18
2005 ⁵⁾	26	8,78	0,89	0,06	0,91	0,87	1,13	-16
2005 ⁵⁾	24	6,90 ⁴⁾	0,91	0,07	0,89	0,90	1,16	-15
Spotřeba								
1999	30	4,83 ⁴⁾	0,94	0,06	0,89	0,92	1,51	-23
2002	30	15,11	0,89	0,06	0,90	0,78	1,04	-17
2005 ⁵⁾	30	20,31	0,81	0,07	0,84	0,73	0,99	-20
2005 ⁵⁾	26	16,19	0,83	0,06	0,87	0,78	1,02	-17
2005 ⁵⁾	24	13,55	0,86	0,08	0,85	0,81	1,05	-17

Pozn.: všechny údaje jsou v relaci k EU-15 = 100. ¹⁾ Implicitní elasticita pro cenovou úroveň vzhledem k HDP (skutečný HDP ČR a vyrovnaná výše CPL pro ČR). ²⁾ Implicitní elasticita skutečného HDP ČR a skutečné CPL pro ČR. ³⁾ Diference mezi odhadnutou (vyrovnanou výší CPL) a skutečnou výší CPL pro ČR v p.b. ⁴⁾ Nevýznamné na 10% hladině spolehlivosti. ⁵⁾ Předběžné údaje pro rok 2005. Pramen: Čihák, Holub (2003, s. 8); OECD (2005); EUROSTAT (2007), vlastní výpočet.

Obdobně můžeme pracovat s údaji za cenovou úroveň spotřeby domácností a výši HDP v PPP. Na závěrech se nic podstatného nemění. V případě celého vzorku bez Lucemburska je nalezený koeficient 0,89 velmi podobný předchozímu vztahu pro celou CPL. Hodnoty elasticit jsou 0,78, resp. 1,04 (na základě údajů za rok 2005 jsou odhady elasticit již nižší 0,73, resp. 0,99). I zde je prvá hodnota velmi blízká odhadům za rok 1999, druhá je výrazně nižší.

Odhadnuté elasticity je možné použít jako hrubý odhad průměrného tempa zhodnocování reálného kurzu měny pro ekonomiku dohánějící (catching-up) z dané úrovně HDP v PPP. Pokud bychom předpokládali tempo růstu, které by umožnilo dosáhnout předstih růstu dané ekonomiky oproti tempu růstu EU-15 o 2 procentní body za rok, reálná apreciacie měnového kurzu by mohla být v průměru okolo 1,7 % ročně. (Zároveň tato hodnota přibližně odpovídá výši Balassova-Samuelsonova efektu, který je odhadován pro země transformující se ve výši 0,0–2,0 p.b. k průměrné roční míře inflace, např. viz Mihajlek, D., Klau, M.: The Balassa-Samuelson Effect in Central Europe: A Disaggregated Analysis. BIS, 2003, BIS Working Paper No. 143). Pokud bychom vyšli ze „skutečné“ elasticity (1,04 až 1,07, resp. odhady pro rok 2005 mezi 0,99 až 1,05), odhad reálné apreciacie by byl v rozmezí 2,0–2,2 % ročně, což je sice méně než skutečně pozorovaný vývoj, ale blíže skutečnosti.⁹

3.2 Alternativní přístup

Transformující se ekonomiky mají tendenci vykazovat cenovou konvergenci a snižování cenových rozdílů vzhledem k zemím EU i v případech, kdy dochází ke stagnaci reálné konvergence (jak tomu bylo na konci 90. let

v případě české ekonomiky nebo v prvních letech nového století v Polsku) a naopak.¹⁰ Podívejme se tedy podrobněji na determinanty, kterými je tento proces ovlivněn a jaké možné dopady s tím budou spojeny.

Cenová konvergence v transformujících se ekonomikách obecně je ovlivněna především dvěma faktory: výchozí cenovou úrovní v ekonomice (případně výší cenové odchylky) a vývojem produktivity práce ve ekonomice. Čím je nižší výchozí cenová úroveň, tím vyšší tempo jejího přibližování je možné očekávat v následujícím období a specificky v případě procesu integrace do nějaké ekonomické oblasti (např. viz Maier, P., Cavelaars, P.: EMU Enlargements and Convergence of Price Levels: Lessons from the German Reunification. Central Bank of Netherlands, Monetary and Economic Policy Department, MEB Series No. 6, 2003). Proces cenové konvergence je provázen procesem reálné konvergence (růstem HDP na obyvatele), který tento proces dále podporuje. V některých případech transformujících se zemí však existuje cenová konvergence, aniž by docházelo ke konvergenci reálné. Zde mohou hrát svou roli strukturální faktory (a charakteristiky), a to díky nastavení výchozí cenové úrovně na nižší než nutnou úroveň již v samotných počátečních transformačního procesu. Tím se dostáváme ke třetímu faktoru (např. viz Nestić, D.: Price Level Convergence: Croatia, Transition Countries and the EU. Zagreb, Croatian National Bank June 2005. CNB Working Paper No. W – 13), tj. k cenové odchylce cenové úrovně oproti očekávané cenové úrovni, která odpovídá ekonomické úrovni země.

Odchylka oproti očekávaním může být vyvolána faktory, které vymizí nebo se stávají málo významnými v průběhu času (např. díky integračnímu procesu v Evropě). Kdyby byla odchylka z důvodu příliš nízké výchozí cenové úrovně, mohla by být cenová konvergence rychlejší oproti situaci, kdy by výchozí cenová úroveň byla blíže očekávané (v grafické podobě viz Žďárek, V.: Nominální konvergence v České republice – vybrané aspekty a důsledky. Working Paper CES VŠEM Praha, 2006).¹¹

Změna reálného měnového kurzu mezi léty 2003–2005¹² představuje indikátor procesu změn v cenové úrovni (ve všech případech se jednalo o vývoj národní měny vůči euru očištěný o inflační diferenciál mezi danou zemí a eurozónou).¹³ Mezi faktory ovlivňujícími apreciaci (depre-

¹⁰ Příkladem může být polská ekonomika, která při zpomalení ekonomického růstu v letech 2002–2005 zaznamenala pokles cenové úrovně pro HDP z 52,7 % (2002, EU-15 = 100) na 46,2 % (2004) a v roce 2005 nastal výrazný skok na 52,4 %. Není však zcela jasné, zda částečně nešlo o metodické vlivy.

¹¹ Studie Nestiće (2005) obsahuje podobnou analýzu zahrnující všechny státy, které se účastnily evropského kola šetření, a to na základě údajů z šetření ECP za rok 1999.

¹² Třebaže je tříletý průměr měnového kurzu vypočítán za poměrně krátké období, neboť měnový kurz je v případě zemí s floatingem (řízeným) ovlivněn řadou faktorů, které mohou působit i v delším horizontu, byl zvolen zcela záměrně, protože cílem je analýza založená na údajích z šetření ECP za rok 2002 a v návaznosti na ně odhad vývoje do roku 2005. Delší období by sice vyhladilo nahodilosti, které při kratším horizontu mohou ovlivnit výsledky, případně zkreslení dané údaje použitými v analýze (srovnatelné údaje z ECP např. za rok 1999) by však bylo protichůdné.

¹³ Pro eurozónu byla použita harmonizovaná míra inflace (HICP), pro ostatní státy národní definice měř inflace (ty by měly lépe odrážet národní cenové relace a jejich případné pohyby). Alternativní přístup spočívá v použití deflátoru HDP (např. viz Wagner, X.: The Balassa-Samuelson Effect in 'East & West'. Differences and Similarities. IHS, Economic Series No. 180, November 2005). Vzhledem k výběrovému charakteru výpočtu CPI i HICP je možné se domnívat, že je vhodnější jejich použití než by tomu bylo

⁸ Odhad v zásadě odpovídá hodnotám vypočteným z údajů za ICP 1999 (viz Čihák, Holub, 2003 – pro první typ 0,87; druhý je podstatně nižší oproti 1,32 v jejich studii).

⁹ Vezmeme-li do úvahy rozdílné cenové deflátoři pro výpočet reálného kurzu a problémy s měřením údajů obecně, je tento odhad konzistentní.

ciaci) reálného měnového kurzu počítáme výchozí cenovou úroveň (výdaje na konečnou spotřebu zjištěné mezinárodním šetřením za rok 2002) a průměrné tempo růstu reálného HDP v letech 2003–2005. Odchytky (rezidua) z regrese cenové úrovně na HDP pro rok 2002 byly vzaty jako aproximace odchylky cenové úrovně oproti úrovni očekávané.

Další možnou závislost představuje vztah mezi cenovou úrovní (úroveň konečné spotřeby domácností v roce 2002) a vývojem reálného měnového kurzu. Závislost obou proměnných má nelineární podobu. Pohyb reálného měnového kurzu (za léta 2003–2005) byl tím vyšší, čím nižší byla výchozí cenová úroveň.

Vztah mezi růstem HDP a vývojem reálného měnového kurzu zachycuje jak působí vyšší růst (předstih tempa růstu HDP v dané zemi oproti tempu růstu HDP v eurozóně) na vývoj reálného měnového kurzu, tj. jedná se o zprostředkovaný odraz úspěšně probíhající „cesty“ dané ekonomiky v čase, který by mohl být alternativně vyjádřen pomocí změny koeficientu ERDI.

Poslední uvažovanou možností je vztah mezi odchylkou konečné spotřeby domácností oproti teoretické hodnotě v roce 2002, určené jako reziduum z regresního vztahu mezi cenovou spotřebou a reálnou výší HDP v PPP. (V případě vyšší míry odchýlení teoretické od skutečné relativní cenové úrovně se zdá, že tato diference následně vede k vyšším tlakům na její přizpůsobení směrem k hodnotě teoretické.)

Z předchozích řádků je patrné, že zřejmě existuje jistá systematická závislost mezi vývojem reálného měnového kurzu a uvedenými faktory. Kvantifikaci provedeme pomocí jednoduchého modelu, který bere v úvahu jednotlivé proměnné, a to se závisle proměnou kurz, přičemž budeme uvažovat všechny tři proměnné současně.

Logika použitého modelu vychází z poznatku, že cenová úroveň je významnou proměnnou pro vývoj měnového kurzu. Ve své podstatě zprostředkovaně odráží shodné procesy v ekonomice jako proměnná reálné konvergence, tj. vliv ekonomického růstu na vývoj reálného měnového kurzu.¹⁴

Obě proměnné zařazené v modelu by však vedly k multikolinearitě, a proto byla proměnná (ekonomický růst) vynechána. Reziduum z konečné spotřeby domácností bylo zvoleno jako faktor, který může zohlednit tendenci k omezení disproporcí mezi cenovou a ekonomickou úrovní. Formální tvar uvedeného vztahu pro empirické ověření má podobu:

$$rer = \alpha + \beta_1 \cdot cpl + \beta_2 \cdot dif + \sum_i \beta_i \cdot D_i + \varepsilon, \quad (1)$$

kde *rer* je reálný měnový kurz (průměrná změna ve sledovaném období), *cpl* je index cenové úrovně konečné spotřeby domácností za rok 2002 (eurozóna = 100), *dif* je reziduum pocházející z regrese konečné spotřeby domácností za rok 2002 na HDP (všechny proměnné jsou

logaritmované), D_i jsou dummy proměnné pro vybrané země, α je konstanta.

Vstupní data byla získána z publikací věnovaných mezinárodním šetřením (OECD: z databáze EUROSTAT a dále z údajů ECB a UNECE). Výpočet byl proveden pomocí metody OLS, směrodatné chyby parametrů jsou uvedeny v závorkách. Soubor se skládal z 30 evropských zemí mimo Lucemburska a dummy proměnná byla použita pro Bulharsko, Rumunsko a Turecko. Nejlepší výsledky byly získány pro následující tvar – odhad změny reálného měnového kurzu

$$rer = 0,108 - 0,027 \cdot cpl + 0,001 \cdot dif + 0,038 \cdot D (0,052)^{**} (0,012)^{**} (0,001)^{***} (0,015)^{***}$$

adj. $R^2 = 0,449$ $n = 30$, $F = 8,06$, $D-W 1,69$; **, *** parametr významný na 5% a 10% hladině významnosti.

Znaménka v rovnici ukazují na předpokládaný vývoj, kdy vysoká cenová úroveň vede k depreciačním tlakům a naopak nízká cenová úroveň vede k očekávané apreciaci. Výchozí hodnota cenové úrovně (kladná odchylka) vede k nevýraznému tlaku na apreciaci.

Alternativní modely vykazovaly buď nevýznamné hodnoty parametrů nebo model nebyl schopen vysvětlit variabilitu reálného měnového kurzu. Protože hodnota indexu determinace našeho modelu je relativně nízká, pro další analýzu by bylo vhodné pokusit se definovat další klíčové (strukturní) proměnné, které by mohly být relevantní pro determinaci pohybu reálného měnového kurzu v procesu konvergence ekonomik.

Na základě uvedené rovnice se můžeme pokusit o odhad budoucího vývoje měnového kurzu pro období po roce 2005. Dosadíme-li do výpočetní rovnice poslední dostupné hodnoty za rok 2005 (stále ještě jsou tyto hodnoty předběžné)¹⁵, můžeme za předpokladu, že cenová konvergence bude probíhat podobným způsobem jako v letech 2003–2005, očekávat změny reálného měnového kurzu pro následující střední období (tedy zhruba tři až čtyř let), uvedené v tabulce 2.

Tabulka 2: Očekávání, krátkodobá predikce, průměrné tempo změny v %

	Očekávaná změna kurzu (2005)	Očekávaná změna kurzu podle Nestiće	Skutečná změna kurzu (2003–2005)
CZ	3,5	4,0	1,2
HU	2,2	3,6	-1,2
PL	1,6	2,8	-1,3
SI	2,3	2,4	-3,5
SK	2,4	4,7	3,2
EE	1,9	2,9	0,2
LV	1,8	3,4	-4,4
LT	2,3	3,4	0,9
BG	1,9	4,3	-0,4
RO	1,1	4,5	-8,4

Pozn.: očekávaná změna kurzu (2005) je krátkodobým odhadem průměrného ročního tempa změny měnového kurzu národní měny vůči euru (kladná hodnota = apreciacie). Pramen: vlastní výpočet (rok 2005), Nestić (2005), s. 25; EUROSTAT (2007); ECB (2006); ECFIN (2007).

Pro porovnání uvádíme v tabulce ještě předpovědi, které prezentoval Nestić (2005) ve své studii na základě po-

v případě implicitního deflátoru odrážejícího pohyb cen veškerého zboží a služeb.

¹⁴ Rozvoj mezinárodního obchodu díky odbourávání bariér v prostředí EU (a díky přílivu přímých zahraničních investic) má pozitivní dopad na ekonomický růst a proces reálné konvergence (viz Podkaminer, L., Stehrer, R.: Hungary, Slovakia and the Czech Republic: Longer-term Growth Prospects. Vienna, WIIW 2006, Research Report 330).

¹⁵ Použili jsme poslední dostupné údaje o cenové úrovni domácností a výši HDP ve sledovaném vzorku zemí z databáze EUROSTATu za rok 2005, z nichž jsme následně vypočetli odchylky od cenové úrovně.

dobného modelu. Vidíme, že nový odhad vývoje měnového kurzu pro ČR zůstává velmi vysoký, apreciacie ve výši 3,5 % ročně,¹⁶ v případě ostatních zemí došlo k poklesu přibližně na polovinu předchozího odhadu (mimo Slovinska). Vysoké tempo by mělo vykazovat Slovensko (2,4 % ročně), Slovinsko a Litva (obě ročně 2,3 %) a Maďarsko 2,2 % ročně. Naopak odhad pro Polsko je mezi uvedenými zeměmi po Rumunsku nejnižší.

Srovnáme-li námi provedený odhad s odhadem reálné apreciacie provedeném Nestićem (2005), tak některých zemích byl velmi podobný, ale skutečný vývoj v letech 2002–2005 ukázal, že byl relativně nadhodnocený.¹⁷ Zejména vývoj diferenciálu inflace výrazně ovlivnil výsledky pro některé země (např. nové členy EU od roku 2007). Na druhé straně při úvaze o výrazném vlivu Balassova-Samuelsonova efektu¹⁸ bylo možné očekávat, že odhadovaný vývoj reálného kurzu nebude pozorován v praxi. Vývoj reálného měnového kurzu v ČR byl ovlivněn především nominální apreciací měnového kurzu vůči euru ve sledovaném období (2003–2005) průměrně asi 1,1 % ročně. Výsledná reálná průměrná roční apreciacie měnového kurzu je díky velmi nízkému tempu růstu cen v české ekonomice přibližně 1,2 % (tempo růstu cen v ČR a v eurozóně bylo v tomto období velmi podobné).

Odhad vývoje reálného měnového kurzu pro následující období je více v souladu s očekáváními, než tomu bylo v případě předchozího odhadu. I přesto jsou odhadnuté hodnoty poměrně vysoké, neboť pracujeme s údaji za kratší období, které tak může obsahovat i externí vlivy, jež by se v delším horizontu nemusely projevit. Jedním z alternativních postupů je odhad reálné apreciacie měnového kurzu pomocí elasticity v případě regrese celkového HDP a cenové hladiny, který vychází v rozmezí 2,0–2,2 % ročně. Na druhé straně je nutné si uvědomit, že použitý přístup v sobě obsahuje celou řadu dílčích determinantů cenové konvergence (produktivita práce, vývoj reálného důchodu, změny struktury apod.), což v sobě nese výraznější impulsy v případě započítání procesu konvergence s postupným utlumováním při přibližování se cílovému stavu.

4. Závěry

Cenová konvergence je přirozenou součástí procesu strukturálních změn v ekonomice a doprovodným jevem konvergence reálné. Potenciální cenové tlaky budou spojeny s růstem důchodu na obyvatele a povedou k selektivní inflaci (sektor neobchodovatelných statků a služeb) díky působení Balassova-Samuelsonova efektu. Tento proces je spojen s reálným vývojem ekonomiky a nemůže být ovlivňován. Růst cen v tomto sektoru může být výsledkem nadměrného cenového vztlání neodpovídajícího růstu produktivity práce.

Vyšší růst domácích cen (a tedy domácí cenové hladiny) plynoucí z nápravy relativních cen vede k posilování

¹⁶ Pokud však tento odhad porovnáme s odhadem založeným na mnohem sofistikovanějším strukturálním modelu (viz Marek, D.: Nový kabát měnové politiky ČNB: inflační cíl po roce 2010 a větší otevřenost. Patria On-line, URL: www.patria.cz [cit. 16. 3. 2007]), obdržíme shodný výsledek.

¹⁷ Na tento fakt mohla mít vliv skutečnost, že pracoval se vzorkem zemí, který zahrnoval mimo jiné i tranzitivní ekonomiky jako je Albánie, Chorvatsko a Rusko.

¹⁸ Přehled vybraných metod používaných k empirickým odhadům Balassova-Samuelsonova efektu a shrnutí empirických odhadů pro vybrané nové členské země EU lze nalézt v citované studii Žďárka (2006).

reálného měnového kurzu a zdražování domácích exportovaných statků a služeb na trzích v zahraničí. Bude-li vývozní strategie podniku postavena pouze na využívání této tzv. cenové konkurenční výhody, nemusí být dlouhodoběji udržitelná. Tomuto vývoji je možné čelit důrazem na kvalitativní stránky (kvalitativní konkurenční výhoda) a přechodem k produkci technologicky náročnějších statků.

Existující rozdíl mezi ekonomickou a cenovou úrovní se bude v ČR postupně v čase snižovat, je však otázkou, jak dlouho ještě tento proces bude trvat. Četné příklady z vyspělých zemí ukazují na různé velké odchylky a odlišné způsoby, jak k nápravě v čase dochází. Postupný růst cenové úrovně složek HDP bude ovlivněn řadou činitelů a je možné, že výrazný rozdíl přetrvá i po několika příštích desetiletích, jak jsme toho svědky v méně vyspělých zemích EU. Na druhé straně se může stát, že vlivem globalizace a internacionalizace a dalších významných celosvětových tendencí dojde k výraznému urychlení procesu cenové konvergence. Výrazně napomoci tomuto trendu může i pokračování odbourávání překážek v rámci Evropské unie stále ještě bránících volnému pohybu výrobních faktorů i jejich výsledků.

Jiné faktory růstu cen jsou skryty v procesu deregulace administrativních cen, daňových změnách (ekologické daně) a harmonizacích (nepřímé daně). Tyto úpravy jsou dopředu obtížně zjištělné a není dost dobře možné odhadnout jejich skutečný vývoj a dopady. Postupný růst těchto cen, které představují v řadě případů i významnou část nákladů podniků, povede k přímému nebo nepřímému tlaku na tyto výrobní náklady (růst cen používaných vstupů, růst mzdových nákladů) a následně bude nutit k vyšší produktivitě ty podniky, které budou chtít obstát v konkurenci.

Odlíšné avšak svými důsledky shodné je a bude působení vývoje reálného kurzu. Na základě námi provedených odhadů elasticit vývoje cenové hladiny vzhledem k vývoji reálného produktu (HDP) je možné určit i očekávaný pohyb reálného měnového kurzu v následujícím období, a to v rozmezí 2,0–2,5 % ročně (při předpokladu předstihu růstu HDP v ČR oproti průměru zemí eurozóny o 2 p.b. ročně). Na druhé straně přístup založený na více vysvětlujících proměnných ukazuje na možnost reálné apreciacie až ve výši 3,5 % ročně, který s největší pravděpodobností představuje horní hranici odhadu. Pokud by však kurzový kanál odpadl, existence pouze cenového kanálu by při postupném přibližování cenové a ekonomické úrovně v české ekonomice mohla vést k výrazným cenovým tlakům, tj. mělo by docházet k přizpůsobování cenové úrovně úrovni evropské.

Změna cenové úrovně v ekonomice je ovlivněna dvěma faktory. Jedním je vývoj nominálního měnového kurzu, druhým vývoj míry inflace v ekonomice. Pokud provedeme rozklad změn cenové úrovně pro HDP v uplynulých letech v případě české ekonomiky, vidíme, že od roku 2000 byl významným zdrojem cenové konvergence pohyb měnového kurzu. Míra inflace přispěla velmi málo nebo naopak působí v opačném směru.

V případě české ekonomiky je výrazný kanál kurzový, který však se vstupem do mechanismu ERM II a následně do měnové unie ztratí na významu. Bude-li docházet k procesům konvergence, bude se tak dít převážně pomocí cenového kanálu, což by mohlo vést k dodatečným inflačním tlakům. To však ve svém důsledku může mít velmi negativní dopady na konkurenceschopnost dané ekonomiky, o čemž se již přesvědčily některé země eurozóny.

Ekonomický výhled zemí OECD

Příspěvek shrnuje hlavní závěry **ekonomického výhledu zemí OECD** (OECD Economic Outlook), vydaného v prosinci 2007. Země OECD byly v poslední době vystaveny několika problémům: finančním turbulencím, ochlazení na trhu s byty a vyšším cenám energie a dalších produktů. Naštěstí tyto problémy přišly v době, kdy ekonomický růst byl podporován vysokou zaměstnaností, která vedla k vyšším důchodům a spotřebě. Růst byl dále stimulován vysokými zisky a následně investicemi a odolával tak finančním problémům a dražším úvěrům. Významným rysem byl rovněž rychlý růst světového obchodu podporovaného silným růstem na nových trzích.

Základní scénář prognózy zahrnuje pro **USA** pozvolné uklidnění v sektoru bytů, které bude působit na zpomalení růstu v blízké budoucnosti, ale nepovede k recesi a pouze mírně zvýší nezaměstnanost. Inflace se v příštích dvou letech vrátí na nižší, tj. obvyklou úroveň a nedávný pokles zahraničního deficitu zůstane zachován, vzdor vyšším cenám ropy a zboží.

Částečný odklon dynamiky růstu **eurozóny** od Spojených států, doprovázený snížením tempa růstu, je pouze dočasný a růst by se mohl vrátit ke svému potenciálu a inflace se vrátí k obvyklé úrovni. Pokračující, avšak slabá expanze v Japonsku zůstává podporována vnějším sektorem, který by mohl vyvést ekonomiku z deflace a vést k vyváženějšímu růstu.

Ve **Spojených státech** byl růst HDP ve třetím čtvrtletí 2007 velmi silný. Očekává se ale, že jeho tempo růstu se v posledním čtvrtletí sníží v důsledku vyššího poklesu investic do bytové výstavby. Současně se očekává zpomalení růstu spotřeby v souladu s oslabením spotřebitelské důvěry jako důsledek vyšších cen ropy a pokračujících problémů v oblasti bytů. Rovněž podnikatelská důvěra se snížila, nicméně vývozní objednávky se zvyšují, což podpoří ekonomický růst.

V **Japonsku** ve třetím čtvrtletí 2007 poklesly investice do výstavby bytů o 37 % v důsledku revize stavebního zákona z července 2007, který zavedl přísnější stavební podmínky. Prudký pokles stavební aktivity, pokračující ve čtvrtém čtvrtletí, výrazně sníží tempo růstu HDP. Nicméně podnikatelská a spotřebitelská důvěra zůstává nad dlouhodobým průměrem.

V **eurozóně** ve většině zemí má trh s byty již za sebou svůj vrchol v důsledku zpřísnění bankovní úvěrové politiky. Spotřebitelská důvěra se snížila a průzkum mezi podnikateli ukázal pokles důvěry a obchodních objednávek. Nicméně ve většině případů indikátory důvěry poklesly z vysoké úrovně na jejich dlouhodobé průměry, naznačující spíše zpomalení růstu než vážný pokles.

Výhled ekonomického růstu na následující dva roky (viz tabulka 1) závisí na řadě hospodářsko-politických a dalších předpokladů. Ve Spojených státech se v první polovině roku 2008 předpokládá další pokles residenční výstavby, i když zpomalujícím se tempem a s pravděpodobným dosažením dna na historicky nejnižší úrovni (z hlediska podílu na HDP). Růst soukromé spotřeby se v příštích několika čtvrtletích významně zpomalí v důsledku zdražení hypoték a zpřísnění úvěrových podmínek. Neresidenční podnikatelské investice by měly v průběhu roku 2008 decelerovat jako důsledek

pomalého růstu výroby. Ekonomická aktivita se postupně zrychlí, jakmile se investice do bytové výstavby začnou zvyšovat.

V **eurozóně** se očekává zpomalení růstu od čtvrtého čtvrtletí 2007 až do druhé poloviny roku 2008, především v důsledku zpomalení růstu spotřeby a residenčních investic. Růst spotřeby se začne mírně zvyšovat pravděpodobně od druhé poloviny roku 2008, jakmile ustoupí finanční turbulence a vysoká zaměstnanost a mírné zvýšení mezd podpoří růst disponibilního důchodu. Na druhé straně residenční výstavba během následujících let k růstu nepřispěje. Přířem ekonomické aktivity zůstanou podnikatelské investice a vývoz.

V **Japonsku** se prognózuje zpomalení růstu na 1,6 % v roce 2008, přibližně na úrovni potenciálního růstu. Ekonomickou aktivitu bude podporovat vývoz, ale jeho příspěvek se bude zmenšovat tak, jak se bude zpevňovat směnný kurz. Reálné mzdy se budou zvyšovat, ale jejich vliv na růst spotřeby může být omezen zvýšením příspěvku na sociální zabezpečení.

Pokračování rychlého ekonomického růstu se prognózuje pro země, které nedávno vstoupily do Evropské unie. Jejich rychlý růst je založen na dvouciferném tempu růstu vývozu a silném růstu domácí poptávky.

Tabulka 1: Tempo růstu reálného HDP (v %)

	2006	2007	2008	2009
OECD	3,1	2,7	2,3	2,4
USA	2,9	2,2	2,0	2,2
Japonsko	2,2	1,9	1,6	1,8
Eurozóna	2,9	2,6	1,9	2,0
Francie	2,2	1,9	1,8	2,0
Itálie	1,9	1,8	1,3	1,3
Německo	3,1	2,6	1,8	1,6
Velká Británie	2,8	3,1	2,0	2,4
Česká republika	6,4	6,1	4,6	4,9
Maďarsko	3,9	1,8	2,6	3,8
Polsko	6,2	6,5	5,6	5,2
Slovensko	8,3	9,3	7,3	6,9

Pramen: OECD Economic Outlook, OECD, December 2007.

Ekonomický růst se ve většině zemí tzv. **nových trhů** podle prognózy mírně zpomalí, ale zůstane hlavním faktorem globální ekonomické expanze. V Číně se růst HDP pravděpodobně mírně zpomalí, nicméně se ale bude zvyšovat dvouciferným tempem růstu, Tempo růstu dovozu se po jeho dočasném snížení v roce 2007 opět zvýší. Přesto se předpokládá, že přebytek čínského běžného účtu platební bilance se do roku 2009 zvýší na 12,5 % HDP.

Ekonomický růst Indie zůstane rychlý, ale mírně se zvolní v důsledku zpřísnění monetární a fiskální politiky a silného posílení měny. V Rusku se bude ekonomická aktivita zpomalovat tak, jak se výchozí výhodné obchodní směnné relace budou zhoršovat s dopadem na zpomalení růstu domácí poptávky. Brazílská ekonomika by měla dosáhnout vysokého růstu založeném na silné domácí poptávce a vysoké vývozní výkonnosti.

V rámci **monetární politiky** se centrální banky krátkodobě zaměřily na udržení finanční stability a pomocí kvantitativních instrumentů řešily nedostatek likvidity. V řadě zemí OECD, včetně Spojených států a eurozóny a v menší míře v Japonsku, se míra inflace prudce zvýšila, zejména v důsledku vyšších cen ropy a potravin. Všeobecně vzato, tlak na zvýšení inflace může vytvářet řada potenciálních faktorů. Pracovní trh je napjatý, míra nezaměstnanosti klesá. Nicméně dohody o růstu mezd zůstávají umírněné. Šetření o využití kapacit ukazuje, že míra využití v největších ekonomikách OECD je nad průměrem a v eurozóně dosáhla vysoké úrovně.

Od poloviny devadesátých let, kdy se objevily nové velké ekonomiky, které nebyly členy OECD, měla globalizace negativní vliv na **jádrovou inflaci** (vylučující ceny potravin a energií). Nicméně nyní se pokles dovozních cen, jež se týkají jádrové inflace, v eurozóně zvolnil a ve Spojených státech se začal zvyšovat. I tak cenová úroveň dovozu z Číny zůstává relativně nízká, takže zvyšující se dovoz má negativní vliv na inflaci.

Ve **Spojených státech** se růst krátkodobě pravděpodobně zpomalí. To ale nezaručuje uvolnění monetární politiky, pokud se neobjeví riziko recese. Za prvé, i v případě zpomalení se úroveň produkce sníží ve druhé polovině roku 2008 pouze mírně. Za druhé, vyšší náklady energie a slabší směnný kurz budou pravděpodobně limitovat budoucí pokles jádrové inflace. Jakmile bude korekce v oblasti bytů dokončena a tempo růstu se začne zvyšovat nad potenciální, úrokové míry se zvýší, i když to může být až ve druhé polovině roku 2009.

V **eurozóně** bude růst v nejbližším období mírně pod trendem, což pomůže potlačit inflační tlaky. Míra inflace by se mohla snížit až na úroveň, která je střednědobým cílem Evropské centrální banky. To by implikovalo, že by se úrokové sazby nemusely dále zvyšovat. Nicméně je na místě ostražitost jak v důsledku možného většího a širšího poklesu investiční výstavby bytů, tak většího nepříznivého vlivu finančních turbulencí.

V **Japonsku** pokračovala inflace v balancování kolem nuly, přičemž mzdy se v první polovině roku 2007 snížily. Absence inflačních tlaků a slabé spotřebitelské výdaje neohrožují cenovou stabilitu. Úrokové míry by měly zůstat na současné úrovni dokud nebude inflace stále pozitivní a riziko deflace bude zanedbatelné, což může trvat až do začátku roku 2009.

V posledních několika letech se **fiskální pozice** zlepšila prakticky ve všech zemích OECD. Od roku 2003 do roku 2007 se veřejný deficit v OECD snížil ze 4 % HDP na 1,75 % HDP. Zlepšení bylo zejména výrazné v Japonsku, Německu a Spojených státech. Dále pak v některých severovýchodních evropských zemích (Island, Dánsko, Švédsko, Norsko a Nizozemí), v některých východoevropských ekonomikách (Česká republika a Polsko) a v Koreji, Řecku, Irsku, Španělsku a Švýcarsku. Zlepšení veřejných financí bylo většinou výsledkem zvýšení vládních příjmů. Avšak v některých zemích, mezi nimi v Kanadě, Německu a nedávno i v Portugalsku, se podíl výdajů na HDP významně snížil.

Zlom ve vývoji vládních příjmů je z části výsledkem **vývoje hospodářského cyklu** kombinovaného s neobvykle vysokými zisky společností. Daně podniků byly zvláště vysoké. Zvýšení daňových výnosů podniků odráží zvýšení zisků společností ve vztahu ke mzdám. Lze očekávat, že výrazné zvýšení daňových příjmů ze zisků společností je přechodné, jakmile se ekonomický růst zpomalí.

Přímé daně domácností rovněž významně přispěly ke **zvýšení daňových výnosů** v celé řadě ekonomik. Jejich příspěvek byl nejvyšší v Kanadě, Novém Zélandu, Spojeném království, Spojených státech a rovněž na Islandu a v Koreji. Rychlý růst daňových výnosů z osobních příjmů v relaci k důchodům odráží několik faktorů. Jsou to vyšší kapitálové výnosy v důsledku zlepšení situace na akciových trzích, vyšší úrokové důchody v důsledku rostoucích úrokových měr a posun rostoucích důchodů do oblasti vyššího zdanění.

Do budoucna lze očekávat zpomalení růstu daňových výnosů z osobních příjmů tak, jak budou kapitálové výnosy a bonusy konvergovat ke své dlouhodobé úrovni. Prognóza předpokládá, že fiskální situace se v nadcházejících letech souhrnně nezmění. Očekává se, že **cyklicky upravený deficit** OECD zůstane do roku 2009 na úrovni kolem 2 % HDP.

Pro Spojené státy se očekává, že se deficit zvýší z 2,8 % HDP v roce 2007 na 3,5 % HDP v roce 2009 (který se prakticky neliší od cyklicky upraveného deficitu), odrážející částečně obrát v neobvykle vysokém růstu daňových výnosů společností a rovněž zvýšení podílu některých primárních výdajů na HDP. V Japonsku se očekává, že cyklicky upravený primární deficit selepší téměř o půl procenta, což by mohlo představovat cca. 3,6 % cyklicky upraveného celkového deficitu z HDP. Pro eurozónu se očekává jen malé zlepšení. Skutečný deficit se mezi roky 2007 a 2009 mírnělepší z 0,7 na 0,6 % a cyklicky upravený deficit z 0,6 % na 0,4 % HDP.

Pro **Českou republiku** OECD odhaduje pro rok 2007 růst reálného HDP 6,1 % a v následujících dvou letech 4,6 % a 4,9 %. Rok 2007 bude třetí v řadě, kdy tempo růstu reálného HDP bude vyšší než 6 %. Díky nízké inflaci a solidnímu růstu mezd bude ekonomický růst v roce 2007 tažen především soukromou spotřebou, méně pak tvorbou hrubého fixního kapitálu. Příspěvek čistého vývozu bude záporný, ale svou velikostí zanedbatelný. Míra inflace, měřená indexem spotřebitelských cen (2,7 %), bude přibližně stejná jako v roce 2006, zatímco míra nezaměstnanosti bude významně nižší (sníží se ze 7,2 % na 5,4 %).

V **roce 2008** vstoupí v platnost balík fiskálních a strukturálních reformních opatření. Jeho cílem je v první řadě konsolidace veřejných financí a snížení jejich deficitu pod 3 %. Míra inflace se v první polovině roku výrazně zvýší. To bude důsledkem zvýšení nepřímých daní, regulovaných cen, zvýšením horní hranice nájemného, zavedením ekologických daní a zvýšením spotřebních daní na tabákové výrobky. To může podpořit inflační očekávání a vést ke zpřísnění monetárních podmínek. Za celý rok se odhaduje míra inflace ve výši 4,6 %. To ovlivní zpomalení růstu soukromé spotřeby z 6,7 % na 4 %. Významné zpomalení růstu soukromé spotřeby bude hlavní příčinou zpomalení růstu reálného HDP pod svůj potenciál.

Prognóza naopak předpokládá zrychlení růstu tvorby hrubého fixního kapitálu, které ale nevykompenzuje zpomalení růstu celkové domácí poptávky. Zlepšení příspěvku čistého vývozu bude jen mírné, míra nezaměstnanosti se sníží na 5 %. Deficit veřejných rozpočtů se odhaduje na 3,1 % HDP. Pro **rok 2009** prognóza předpokládá mírné zrychlení růstu HDP v důsledku mírného zlepšení příspěvku čistého vývozu, snížení míry inflace (na 3,1 %), dalšího snížení míry nezaměstnanosti na 4,7% a snížení deficitu veřejných rozpočtů na 2,5 % HDP.